

El poder a l'Edat Mitjana

ÍNDEX

- 1. Informació del museu**
- 2. Introducció**
- 3. Objectius didàctics**
- 4. Continguts:**
 - Fets i conceptes
 - Procediments
 - Actituds i valors

- 5. Activitat d'ensenyament i aprenentatge:**
 - Proposta didàctica
 - Orientacions per a l'activitat
- 6. Documentació:**
 - Bibliografia
 - Webs

El Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

Fundat el 1896, el MDCS fou un dels primers museus diocesans de Catalunya. A la primera meitat del segle XX experimentà un gran creixement amb la nova secció de prehistòria. Ubicat al Palau Episcopal, fou íntegrament renovat durant els anys vuitanta sota el patronatge del Bisbat de Solsona, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de la ciutat.

Col·leccions historicoartístiques pluridisciplinàries:

- Sal: col·lecció d'objectes de sal (segle XIX)
- Prehistòria: del neolític al món iberoromà
- Romànic: art sacre (segles X al XIII)
- Gòtic: art sacre, forja, indumentària i ceràmica (segles XIII al XVI)
- Renaixement-Barroc: art sacre, ceràmica, vidre, indumentària i mobiliari (segles XVI al XVIII)
- Segles XIX-XX: col·lecció etnogràfica comarcal. Món rural i oficis (Actualment no exposada)

Dependències – serveis

- Recepció - sala d'actes - sala d'exposicions temporals
- Sales d'exposició permanent
- Reserves visitables
- Taller de documentació – restauració – laboratoris
- Biblioteca – sala de consulta

Horari de visita

Octubre – abril:
de 10 a 13 i de 16 a 18 h

Maig – setembre:
de 10 a 13 i de 16.30 a 19 h

Diumenges i festius:
de 10 a 14 h

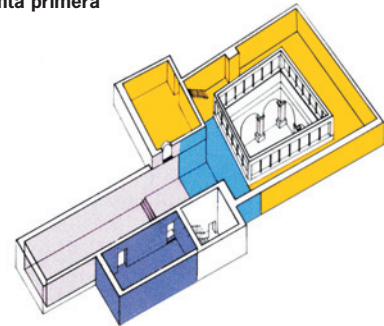
Dilluns, Cap d'Any i Nadal:
tancat

Adreça

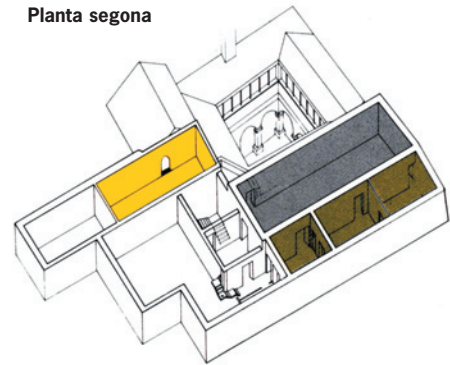
Plaça de Palau, 1
25280 Solsona
Telèfon i fax: 973 48 21 01
<http://museu.bisbatsolsona.cat>
museusolsona@bisbatsolsona.cat

Dependències i serveis del museu

Planta primera

Planta segona

Planta tercera

- Col·lecció de sal
- Neolític. Calcolític-Megalitisme.
Edat del Bronze
- Influències colonials. Món Ibèric.
Mon Romà
- Romànic
- Gòtic
- Renaixement. Barroc. Segle XIX

1. Reserves visitables
2. Tallers de documentació-restauració-laboratoris
3. Biblioteca-sala de consulta

Edita

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Continguts

 interpreta

Disseny gràfic: Disseny Visual SL
Il·lustracions: Marta Pau

El poder a l'Edat Mitjana

Introducció

L'activitat presentada sota el títol "*El Poder a l'Edat Mitjana*" constitueix la proposta didàctica que ofereix el Museu Diocesà i Comarcal de Solsona als grups escolars de Secundària per endinsar-se, per mitjà de l'obra d'art i d'altres fonts complementàries, en el coneixement de les relacions socials que tenen lloc a l'Edat Mitjana, i especialment en aquells estaments que ostenten el poder.

A través de l'observació de l'obra d'art podem copsar qui ostenta el poder en tant que aquest s'hi veu reflectit, n'és moltes vegades el protagonista, però també perquè l'art és en si mateix producte de les classes poderoses, essent aquestes les que l'encarreguen. És per això que diem que generalment l'art està al servei del poder.

En aquesta proposta didàctica us plantejem l'observació directa de cinc obres gòtiques del Museu, els sepulcres d'Hug de Copons i de l'abat Berenguer de Torigues, les pintures de Sant Pau de Casserres i de Sant Pere d'Ardèvol, i l'escultura d'un bisbe dempeus, per tal que pugueu copsar i constatar aquesta relació en el període històric de la baixa edat mitjana

Objectius didàctics

Els objectius generals de la proposta són aproximar els alumnes d'Educació Secundària al Museu tot donant-los a conèixer la seva funció com a espai on es conserven obres fetes pels artistes al llarg de la història, i com, a través de l'observació i l'aproximació més aprofundida en aquestes obres, podem arribar al coneixement d'un moment històric determinat, en aquest cas la societat, el pensament, el poder, la religió i les formes d'expressió plàstiques que van caracteritzar l'Edat Mitjana.

Volem que els alumnes de Secundària descobreixin que les obres, a part de ser objectes de valor artístic, se'ns presenten com un programa plàstic i iconogràfic que ens ensenya els trets característics del moment en el qual van ser creades, adquirint, també, un valor patrimonial i cultural.

Continguts

Fets i conceptes

- Reconèixer els estaments socials i entendre les relacions que s'estableixen entre ells.
- Identificar els estaments que ostenten el poder i aprofundir en el seu coneixement.
- Aprofundir en el món cavalleresc.
- Conèixer determinats valors religiosos per a facilitar l'aproximació a les característiques sociològiques d'altres èpoques, especialment la medieval.
- Reconèixer els signes i símbols propis del món nobiliari i eclesiàstic.
- Entendre el lligam entre art i poder.
- Reconèixer l'art i la imatge com a mitjà d'expressió, comunicació i coneixement, tot copsant la correspondència entre la forma i el contingut en una obra d'art.

- Endinsar-se en les característiques de l'art gòtic (pintura i escultura).
- Adquirir un vocabulari específic.

Procediments

- Interpretar l'ús de determinats gràfics per transmetre una informació.
- Observar i analitzar les característiques plàstiques de cinc exemples de pintura i escultura gòtiques.
- Observar i analitzar les formes de representació iconogràfica del poder a l'art gòtic.
- Establir criteris, comparacions, associacions i conclusions.
- Potenciar la imaginació i la reflexió.

Actituds i valors

- Valorar la funció dels museus i en particular els objectes patrimonials que hi trobem en tant que testimonis de la manera de pensar, de viure i d'expressar-se dels nostres avant passats.
- Potenciar el gust per l'observació de l'obra d'art.
- Fomentar l'esperit crític.
- Fomentar el respecte per les opinions i accions dels altres membres del grup que participen en l'activitat.
- Promoure l'esperit del treball conjunt i participatiu

Activitat d'ensenyament i aprenentatge

La proposta didàctica

Aquesta proposta està pensada perquè sigui el mateix professor qui la pugui conduir. Per aquest motiu, us posem a l'abast el **quadern de l'alumne**, que us l'haureu d'imprimir i portar fotocopiats el dia de la visita al Museu, i aquest document, el **quadern del professor**, on trobareu una sèrie d'orientacions que creiem que us poden ajudar a l'hora de plantejar l'execució de l'activitat.

El quadern de l'alumne pretén ser una eina clara, dinàmica i directa per treballar d'acord amb els objectius plantejats. Permet l'aproximació mitjançant diverses activitats al tema del poder a l'Edat Mitjana, tot contactant amb el llenguatge plàstic de l'art medieval mitjançant l'anàlisi de les obres seleccionades.

El quadern del professor conté les orientacions sobre com executar l'activitat, informació que us pot ajudar a bastir el vostre discurs el dia de la visita al Museu, tres propostes d'activitats per a realitzar al centre docent i el solucionari del dossier de l'alumne.

El bon funcionament de l'activitat recau en la interacció de l'alumne amb l'obra d'art seleccionada, i amb la proposta que us presentem confiem que tingueu al vostre abast tots els instruments necessaris per a assolir-ho.

No obstant, la proposta que us posem a l'abast, en haver de cobrir una franja prou àmplia d'edat (12-16 anys), només vol ser una pauta de treball. Resta a les vostres mans fer les adaptacions que cregueu oportunes perquè el dossier de l'alumne s'ajusti a les vostres necessitats.

Orientacions per al desenvolupament de l'activitat

Per a desenvolupar aquesta activitat, centrarem la visita al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona en l'observació directa de cinc obres: el sepulcre d'Hug de Copons, les pintures de Sant Pau de Casserres i de Sant Pere d'Ardèvol, l'escultura d'un bisbe dempeus i el sepulcre de l'abat Berenguer de Torigues, ubicades totes elles a la planta segona del Museu, secció gòtica.

Es preveu que la durada de l'activitat sigui aproximadament de dues hores i mitja. Abans de començar la visita els alumnes deixaran les motxilles i es farà servei de lavabos. Per començar, cal que els alumnes tinguin a punt una carpeta, el dossier de l'alumne fotocopiats i un bolígraf.

Suggerim que reuniu el grup a l'entrada de la sala gòtica del Museu. Abans de començar, caldrà explicar l'objectiu i la dinàmica de la visita, i a continuació detectar les idees prèvies dels alumnes sobre la temàtica a treballar.

El quadern de l'alumne marcarà les pautes de treball, i pel que fa al criteri d'anàlisi de les obres proposades, serà el mateix per a totes les imatges. Us aconsellem que els alumnes observin molt bé cadascuna de les obres seleccionades de forma individual i que ells sols detectin les característiques més significatives: com van vestides les persones que es representen, en quina escena s'emmarquen, reflecteixen una determinada classe social, quins elements ens indiquen la posició social del personatge representat, amb quina tècnica s'han fet les obres objecte d'estudi, quines característiques tècniques i estilístiques (material, colors, composició, expressió de la cara, gestos...) han pogut detectar, etc.

Una vegada observades les obres de forma individual, proposem que recolliu el grup i aneu treballant cadascuna de les activitats del quadern ubicant-vos davant de cadascuna de les obres seleccionades i creant un diàleg basat en l'anàlisi i l'opinió envers aquestes, per tal que a continuació els alumnes contestin les preguntes associades. Aquí serà imprescindible l'ajuda del professor per resoldre i conduir algunes preguntes. Així mateix, per complementar la informació de cadascuna de les peces analitzades, podeu fer ús del catàleg del Museu.

Creiem convenient que introduïu en el vostre discurs d'anàlisi els següents temes:

- Paràmetres ideològics i socials a l'Edat Mitjana diferents dels actuals, que fan que el poder no es mesuri segons els mateixos esquemes. D'aquí la importància de fer l'esforç de situar-se en la mentalitat i en el context social de l'època.
- Importància i necessitat de voler ser recordat per sempre.
- Simbologia dels elements representats en els sepulcres gòtics.
- Importància de l'heràldica com a forma d'identificació dels llinatges nobiliaris.
- Identificació del poder eclesiàstic tant per la indumentària com per la gesticulació, posició de cos i expressivitat de les representacions.
- Explicació de seguici (els ploraners) com a símbol de poder.
- La pervivència de rituals en l'actualitat, no només en actes religiosos sinó també civils, com a manera de posar de manifest la seva importància.

Les obres a treballar

Sepulchre d'Hug de Copons

Escultura de pedra
Vers 1360
Procedència: Sant Julià de
Llor (Segarra)
Autor: Pere Moragues

Sant bisbe dempeus

Escultura de fusta
Segle XV
Procedència: desconeguda

Sant Pau de Narbona

Fragment procedent d'un
arcosoli
Pintura al fresc i al tremp
Segona meitat del s. XIII
Procedència: Sant Pau de
Casserres (Berguedà)

Sepulchre de Berenguer de
Torigues

Escultura de pedra
Mitjans del s. XV
Procedència: Santa Maria
de Serrateix (Berguedà)

Sant Pere Apòstol

Fragment de retaule
Pintura al tremp sobre fusta
Finals del s. XV
Procedència: Sant Pere
d'Ardèvol (Solsonès)

Exercicis complementaris per fer a la classe

1. EL PATRIMONI IMMATERIAL

Us proposem que, un cop realitzada la visita al Museu, reflexioneu amb els vostres alumnes sobre el patrimoni cultural, entès com a testimoni de la trajectòria històrica i d'identitat d'un col·lectiu, el qual no només ens arriba per mitjà d'elements materials (béns mobles i immobles), sinó també d'elements immaterials, com la llengua, les festes i tradicions, etc. Per a això, us suggerim una possible línia de treball consistent a fer reflexionar sobre l'ús comú i quotidià d'expressions o frases fetes on apareixen les figures de Déu, Jesús o Maria, en tant que són el reflex d'una cultura que poua en la tradició cristiana. Aquí, el llenguatge esdevé un testimoni, en aquest cas immaterial (a diferència de les manifestacions artístiques o arquitectòniques), del nostre passat. Us presentem algunes expressions i frases fetes, que de ben segur es poden ampliar amb les aportacions dels alumnes:

- Si Déu vol	- Valga'm Déu!
- Déu dirà	- Adéu / Adéu-siau
- Déu vos guard	- Déu n'hi do!
- Jesús! (quan esternudem)	- Jesús, Maria i Josep!
- N'hi ha un bé de Déu	- Estar deixat de la mà de Déu
- Posar una cara de set déus	

Per avaluar la comprensió d'aquestes expressions, es pot demanar als alumnes que facin una redacció on apareguin totes elles.

2. ELS MALS USOS

Aquí teniu un text que presenta un hipotètic cas de relació de vassallatge entre l'alumne i el comte Ramon Berenguer, en el context dels comtats catalans al segle XIV. Proposem que emeti un judici sobre aquesta situació tan quotidiana a l'Edat Mitjana des d'un punt de vista actual i que, seguidament, faci un esforç d'imaginació i intenti situar-se en aquell context, i digui què hauria fet ell per canviar aquest sistema, com podria haver actuat... Es pot generar un debat a nivell de tota la classe.

Imagina que ets al comtat de Prades al segle XIV i el teu senyor és Ramon Berenguer...

... ets un dels seus vassalls i tens 18 anys; la teva família és pagesa i està formada per sis membres: l'avi, la mare i tres germans més. El pare va morir fa quatre mesos sense poder fer el testament. El senyor feudal de seguida va fer servir el mal ús anomenat *intèstia*.

Passat el temps de dol contraus matrimoni amb una de les filles d'una família pagesa i el mateix dia del casament, un incendi arrasa part de la collita de tot un any. De nou el teu senyor Ramon Berenguer fa ús de la *ferma d'espoli forçada* i de *l'arxia*.

Informació complementària sobre els *mals usos*

Del segle XI al XV s'apliquen els *mals usos*, pràctiques exercides pels senyors sobre els pagesos de remença. Els *mals usos* més exercits van ser sis, però a poc a poc, en alguns llocs, se'n van anar introduint altres com *el de sitja* (empresonament en una sitja) o *el "dret" de cuixa* (pel qual, el senyor podia passar la primera nit de casats amb la dona del nou matrimoni). De tota manera, sembla que aquestes pràctiques no eren massa generalitzades entre la noblesa catalana.

Quins són el sis *mals usos*?

Remença: pagament que havia de fer el pagès per poder marxar de les terres.

Ferma d'espoli forçada: pel qual el senyor rebia part del dot de la dona.

Intèstia: El senyor es quedava amb una part de les propietats del pagès, si aquest moria sense fer el testament.

Eixòrquia: Si el pagès no tenia fills, els seus hereus (germans, nebots...) havien de pagar al senyor per no ser familiars directes.

Cugúcia: Quan la dona era acusada d'adulteri, els seus béns es repartien entre el marit i el senyor.

Àrxia: El pagès havia d'indemnitzar el senyor si se li cremava la collita.

Fins quan va durar això ?

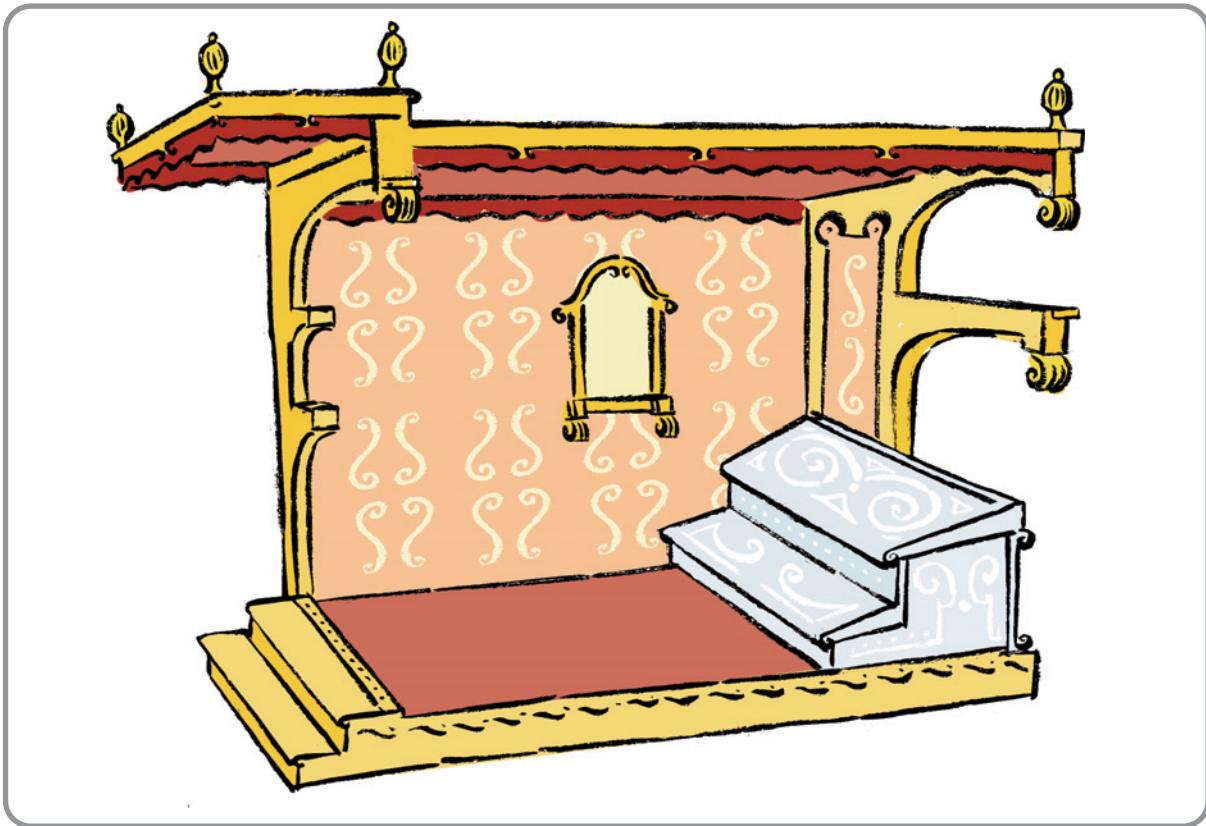
El creixement del descontent dels pagesos davant dels *mals usos* va provocar la 1a guerra remença (1462-1472), que va enfrontar els pagesos, recolzats per l'exèrcit de Joan II, amb els nobles, recolzats per la Diputació de Barcelona i les oligarquies urbanes (l'estament eclesial i la burgesia). A la fi de la guerra, amb el triomf de les tropes reials, els remences esperaven que el rei suprimís els *mals usos* i totes les servituds, però no ho va fer. I hi hagué una segona revolta remença, que durà només 6 mesos, finalitzant el 4 de gener de 1485 a la batalla que va tenir lloc a Montornès. Aquesta vegada, l'exèrcit remença va ser derrotat.

El conflicte remença va finalitzar gràcies als esforços negociadors i conciliadors que Ferran II, fill de Joan II, va realitzar entre els pagesos i els nobles, i que donaren lloc a la redacció de la Sentència Arbitral de Guadalupe (abril de 1486). S'acabava, així, amb quatre segles de conflictes entre pagesos i senyors.

3. EL RITUAL D'HOMENATGE

Aquí tens una representació plàstica d'un jurament de vassallatge davant del comte-rei de Barcelona.

Retalla les figures del rei, el vassall i un membre del clergat. Situa-les dins de l'escenari i recrea el diàleg que va tenir lloc el dia de l'homenatge. Pensa sobre quin objecte es jura el vasallatge de fidelitat i quin objecte simbòlic dóna el rei de Barcelona al seu nou vassall.

Documentació complementària

Bibliografia

- *Catàleg d'Art Romànic i Gòtic del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona*. Patronat del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Barcelona, 1990.
- *Guia del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona*. Calderer, J. i Trullen, J.M. Patronat del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Barcelona, 1993.
- *El poder a l'Edat Mitjana*. V.V.A.A. Pagès editors. Lleida, 2004.
- *La vida quotidiana a l'Edat Mitjana a través de l'Art Gòtic*. Pendàs Garcia, M. Vicens Vives. Barcelona, 2000.
- *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres Gòtiques*. Batlle, C. i Vinyoles, T. Rafael Dalmau (Editor). Capellades, 2002.
- *El món medieval d'Anno*. Mitsumasa Anno. Ed. Joventut, Barcelona, 1986.
- *La mujer medieval*. Bertini, F. Ed. Alianza. Madrid, 1991.
- *El hombre medieval*. Jacques Le Goff y otros. Ed. Alianza. Madrid, 1991.
- *Una fiesta medieval*. Aiki. Ed. Joventut. Barcelona, 1982.
- *Viaje por el corazón de la Edad Media*. Philippe Brochard, Hugues Labiano. Viaje a través de la historia del mundo. Ed. Plaza Joven. Barcelona, 1989.
- *La vida en un pueblo medieval*. Gwyneth Morgan. Historia del mundo para jóvenes, Ed. Akal. Madrid, 1990.
- *La caballería*. Flori, J. Alianza Editorial, Madrid, 2001.
- *La vida de los hombres en los tiempos de los caballeros y castillos: 1250-1350*. Pierre Miquel. La vida de los hombres, Ed. Molino. Barcelona, 1978.
- *Caballeros y castillos*. Judy Hindley. A través del tiempo, Ed. Plesa S.M. Madrid, 1977.
- *Castillos*. Gravett, C. Pearson-Alhambra Educación, Madrid, 2004.
- *Nacimiento de un castillo medieval*. David Macaulay. Ed. Timun Mas. Barcelona, 1981.
- *Els castells de Catalunya*. Lluís Almerich. Monografies històriques de Catalunya, Ed. Millà. Barcelona, 1984.
- *El castell dalt d'un turó*. Enric Bagué. Avui sabreu, Ed. Teide. Barcelona, 1969.
- *Retaule de la vida medieval*. REC. Ruiz i Calonja. Barcanova, Barcelona, 1990.
- *Llegendes de castells catalans*. Pere Català i Roca. Nissaga, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1983.
- *Iconografía cristiana*. Guía básica para estudiantes. Juan Carmona Muela. Istmo Ed. Madrid, 2003.
- *Llibre de Sent Soví*. Llibre de totes les maneres de potatges de menjar. Llibre de totes maneres de confits. Barcino, Barcelona, 2004.
- *Menjar a Catalunya. L'estil d'un poble* (catàleg de l'exposició homònima). Generalitat de Catalunya. Dep. de la Presidència. Barcelona, 1997.
- *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*. Vol. I i II. Llorens Solé, A. Ed. Virgili & Pagès. Lleida, 1987.
- *La Mare de Déu del Claustre de Solsona*. Llorens Solé, A. Solsona, 1966.
- *Miscel·lània: Solsona, 400 anys d'història*. Ajuntament de Solsona, Solsona, 1994.
- *Un cop d'ull a la història de Solsona*. Planes Albets, R. / Bayès. P. Ajuntament de Solsona, Solsona, 1990.

Novel·les cavalleresques

- *L'ordre de cavalleria (Tirant lo Blanc, capítol 28-32)*. Joanot Martorell. El tinter dels clàssics, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.
- *Curial i Güelfa*. A cura de Jordi Tiñena. Lectures e itineraris, Laertes. Barcelona, 1989.
- *Tirant el Blanc*. Artur Martorell. A cura de Jordi Tiñena, Lectures i itineraris, Laertes. Barcelona, 1989.
- *Tirant el Blanc*. Joanot Martorell. Adaptació de Joan Sales. Els llibres amb cua, Ed. del Mall. Barcelona, 1979.
- *Els patafís d'un patagó*. Andreu Sotorra. Moby Dick, Ed. La Gaya Ciència. Barcelona, 1984.
- *Canigó. Jacint Verdaguer*. Adaptació d'Artur Martorell. El Fanal de proa, Ed. Proa. Barcelona, 1987.

Webs

- www.xtec.es/~aguiu1/socials/hist042.htm
Cercador d'història medieval, amb textos, imatges, mapes, arxius sonors, enllaços d'història medieval a internet...
- www.google.com/Top/World/Catal%C3%A0/Societat/Hist%C3%B2ria/Medieval/
Cercador de webs sobre història medieval
- www.histodidactica.es/WEBQUEST/Troballa%20medieval/prova2.htm
Webquest sobre història medieval
- <http://webs.demasiado.com/csoria/apunts/sofeudal.htm>
Societat feudal
- www.xtec.es/aulanet/viatge/credit1/03/repro13a.htm
L'organització política a l'Edat Mitjana
- www.remences.com/
Remences
- www.grec.com/xtec/credit4/03/repro43a.htm
L'art i el pensament a l'Edat Mitjana
- www.xtec.es/~jarrimad/medieval/romanico/nuria.htm
El Romànic. Pautes per a l'anàlisi d'una obra romànica
- www.weblandia.com/castillos/cmapacat.htm
Castells de Catalunya / situació al mapa / localització per comarques
- www.arteguias.com/castillos.htm
Rutes del romànic i art medieval
- http://sepiensa.org.mx/contenidos/historia_mundo/md_media_ppal.html
La pobresa i la pesta negra a l'Edat Mitjana
- www.portalplanetasedna.com.ar/vida_edad_media1.htm
Formes de vida a l'Edat Mitjana.
- www.monografias.com/trabajos13/vidaymu/vidaymu.shtml
Vida i mort a l'Edat Mitjana.
- <http://www.ajsolsona.net/es/ciutatsolsona/historia.aspx>
Història de Solsona
- www.solsonalafesta.net/
Història de la Festa Major de Solsona (patrimoni immaterial d'origen medieval)